

MUMTOZ MUSIQIY MANBALAR MATNLARINI O'RGANISH

Ashurov Baxtiyor Shokirovich

navouzbek@mail.ru

O'zbekiston davlat konservatoriyasi

Annotatsiya: Insoniyat tamadduning qadim o'chog'laridan biri bo'lmish Markaziy Osiyoning qoq o'rtasida joylashgan O'zbekiston, ulug' ajdodlar merosining munosib vorisi sifatida jahon iqtisodiy va madaniy-ma'rifiy munosabatlar jarayoniga salmoqli hissa qo'shib kelmoqda. Bu diyorning ma'naviy boyliklari, milliy va umuminsoniy qadriyatlar mushtarakligiga asoslangan madaniy salohiyati bugungi kunda xam dunyo ahlini o'ziga qaratmoqda.

Kalit so'zlar: musiqa, manba, madaniyat, usul, sozanda, bastakor, hofiz

STUDYING THE TEXTS OF CLASSICAL MUSIC SOURCES

Ashurov Baxtiyor Shokirovich

navouzbek@mail.ru

State Conservatory of Uzbekistan

Abstract: Uzbekistan, situated in the heart of Central Asia-one of the ancient cradles of human civilization-continues to make a significant contribution to global economic, cultural, and educational relations as a worthy heir to the legacy of its great ancestors. The spiritual wealth of this land and its cultural potential-rooted in a harmony of national and universal human values-continue to capture the attention of the world today.

Keywords: music, source, culture, usul (rhythmic mode), sozanda, bastakor, hofiz (traditional vocalist)

Shonli diyorimizning davlatchilik tarixi gullab-yashnagan vaqtni ham, tushkun zamonlarni ham, xorijiy mamlakatlar hukmronligi ostida o'tgan davrlarni ham boshidan kechirdi. Uning millat xotirasiga mustahkam o'rnanishgan asl zotiy asosi barqaror saqlanib kelmoqda. Va shu masalalarni manbashunoslik orqali ochib berishga harakat qilinmoqda.

Manbashunos olimlar Abdumajid Madrimov va Gavhar Fuzailovalar manbalar turlarini olti turga bo'lishadi: moddiy (ashyoviy) manbalar, etnografik manbalar,

lingvistik manbalar, xalq ogʻzaki adabiyoti, yozma manbalar, moʻjaz rasm-miniatyuralar²⁹.

Zaminimizning koʻplab piru avliyolari, donishmandlari, davlat arboblariyu sarkardalari, fozilu hunarmandlari soz chalishni, kuydan zavq olishni oʻzlariga odat etganlar.

Amerikalik antropolog Frederik Starr "Lost enligytenment/ Central Asias golden from the arab conanest to Temerlane" ("Yoʻqolgan maʼrifat/ Markaziy Osiyoning arab istilosidan Timurgacha boʻlgan oltin davri") nomli tadqiqotida bu zamindan yetishib chiqqan Muhammad Xorazmiy, Abu Abdulloh Xorazmiy, Ahmad Fargʻoniy, Iso Muhammad Termiziy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muhammad Taragʻay Ulugʻbek va boshqa koʻplab olimu fuzalo hamda mutafakkirlarning jahon ilmi taraqqiyotiga qoʻshgan hissalarini alohida qayd etadi.

F.Starr monografiyasining muqaddimasida Markaziy Osiyo tarixining bizning zamonlarga yaqin davrlari haqida fikr yuritilar ekan, quyidagilar alohida taʼkidlanadi: "Bu mamlakat tarixini zamonaviy nuqtai nazardan izchil oʻrganish buyuk tadqiqotchi Vasiliy (Vilgelm) Bartolddan boshlanadi. U ilmni shunday yuksak nuqtalarga koʻtardiki, keyinchalik undan past darajalarga deyarlik tushmadi. Bu ajoyib tarixning har sahifasini qunt bilan oʻrganishga mehr qoʻygan yirik tilshunos Bartold butun umrini arab va fors matnlarini mutolaa etish va shu asosda yoʻqolib borayotgan oʻtmish izlarini qayta tiklashga bagʻishladi"³⁰, deyiladi.

Darhaqiqat oʻzbek musiqiy manbashunoslik tarixiga oid koʻpgina horijiy yirik olimlar manbashunoslik, matnshunoslik masalalari boʻyicha oʻz fikrlarini aytib oʻtishgan.

"Mashhur ingliz sharqshunosi H.J.Farmerning qator ilmiy asarlari Oʻrta asrlarda yozilgan arab tilidagi musiqiy risolalarning tarixiy jarayondagi oʻrnini belgilab berdi. Shu bilan birga, Yevropa musiqasiga koʻrsatgan taʼsiri va qadimiy yunon musiqa nazariyasi bilan boʻlgan aloqasini ham koʻrsatdi. Nomlanishidan qatʼiy nazar, aslida arab tilida yozilgan oʻrta asrlar musiqa ilmiga oid kitoblar haqidagi H.J.Farmerning "Arab musiqasi tarixi" va "Arab musiqasi manbalari" kabi katta asarlari bilan birga, oʻrta asrlar Sharq musiqa ilmining yirik namoyandalari Kindiy, Farobiy, Ibn Sino, Roziy va boshqalarga bagʻishlangan ixchamroq hajmdagi ishlari va tarjimalari ham eʼtiborlidir. Xususan, Abu Abdulloh Xorazmiyning "Ilmlar kalitlari" asarining musiqa haqidagi kichik bobining Farmer bajargan inglizcha tarjimasi va sharhi yuqori baholanadi. Ularda arabcha musiqiy termin va tushunchalarning tarjimasigina emas, balki talaffuzi ham transkripsiyada beriladi"³¹.

²⁹ Abdumajid Madrimov, Gavhar Fuzailova. Manbashunoslik. Toshkent, 2007. 6–8-B.

³⁰ S/Frederick Starr. Lost enligytenment/ Central Asias golden from the arab conanest to Temerlane. Princeton University Press. 2013. R XUI.

³¹ Z.Oripov. X-XV asrlar Markaziy Osiyo musiqa manbashunosligi. Toshkent, 2017. 5-B.

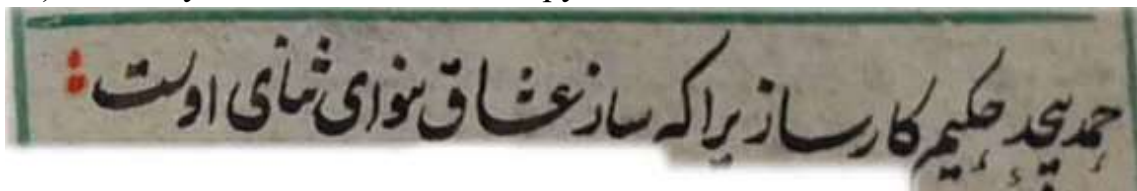
Musiqiy qadriyatlarimizning umumiy salohiyati hamda jahon tsivilizatsiyasida tutgan o'rnini doim yuqori baholangan. Xususan, bu jarayonning quyidagi jihatlari alohida diqqatga sazavor: asrlar davomida ulug' sozanda, bastakor va musiqiyshunoslar, moxir xofiz va cholg'uchilarning mashaqqatli mehnati va fidoiyligi, ijodiy tafakkuri bilan sayqal topib kelayotgan ushbu noyob musiqiy san'at nafaqat yurtimiz va sharq mamlakatlarida, balki dunyo miqyosida katta shuhrat va e'tibor topmoqda.

Darhaqiqat, musiqiy manbashunoslik ilmi bilan sanoqli olimlarimiz qo'l urishgan. Ammo, shunday bo'lsa ham mavjud adabiyotlar, monografiya va o'quv adabiyotlari orqali musiqiy manbashunoslik bo'yicha taassurotga ega bo'lishimizga imkoniyatlar bermoqda.

Manbashunos olim Alimulla Habibullaev ta'kidlaganlaridek: "Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik" kitobida "Yozma manbalarda, jumladan, Ibn Sino tarjimai holida yozilishicha, Buxoroda Somoniylar saroyida kattagina kitob xazinasi mavjud bo'lib, u yerda saqlanadigan kitoblarga X asrda maxsus *fehrist* tuzilgan. Bu hozirgi davrda qo'lyozmalar fondi katalogi bilan barobardir. Yozma manbalarni yig'ish va tartibga solishdan tashqari, ularni qidirib topish ham manbashunoslikning zimmasidagi asosiy vazifalardan biridir"³².

Darhaqiqat mana shunday yirik kitobxonalarda asl manbalar, nodir qo'lyozmalar saqlangan. Ularni mutoala qilish, nazariy masalalarni to'g'ri talqin qilish ham har kimning qo'lidan kelavermaydi.

Bunga misol keltirsak. XVI asrning yirik musiqashunos-olimi Najmiddin Kavkabiyning "Risolai musiqiy"ning boshlang'ich jumlasini "Xadi behad Hakimi korsoziroki sozi Ushshoq ba Navoi sano'i u ast" deyiladi. Tarjimasi: "Behad hamdlar mushkillarni oson qiluvchi hikmatli zotga bo'lsinki, ushshoq (oshiqlar) sozi Uning sanosining navosi bilandir"³³. Qora bilan belgilangan joyni "korsozi yoraki sozi ishq benavo" deb o'qilsa matn buziladi (ya'ni "navosiz ishq sozi soz yaratuvchining qalbida) va asosiy mazmunini tushinish qiyinlashadi.

Yana bir misol. Akademik Alibek Rustamov manbalar tarjimasidagi ayrim g'aliz tarjimalarga bag'ishlangan maqolalarida shunday deydilar: "...Husayniy (Zaynulobiddin Husayniy (1463-1519) nazarda tutilmoqda-izoh *bizniki*) o'z risolasining nomini *In kitob ba ismi "Qonun" mavsum shud*, ya'ni *Bu kitob "Qonun"*

³² Alimulla Habibullaev. "Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik". Toshkent, 2000. 9–B.

³³ Najmiddin Kavkabi. Risolai musiqiy. Qo'lyozma. O'zR FA ShI. Inv.468/4. 63-b varoq. Tarjima bizniki.

nomi bilan ataldi deydi. Bu yerda iychom san'ati (zukkolik, bilim talab qiladigan murakkab she'riy san'at. Alisher Navoiy asarlarida ko'p uchraydi) bor: ham kuy qonuni, ham qonun cholg'usi nazarda tutilgan. Bunga uning o'zi kitobga cholg'uning ismini qo'ydim, deb yanglishishning oldini olgan. Ammo A.Rajabov (Asqarali Rajabov, san'atshunoslik fanlari doktori-Tojikiston) kitobning qiymatini oshiraman deb kitob nomini "Qonuni ilmi va amalii musiqiy" (ushbu kitob Dushanbe shahrida 1987 yil nashr etilgan-izoh bizniki) deb o'zgartirib, Husayniy mahoratini yo'q yilib, obro'yini tushirgan. A.Rajabov risolaning bag'ishlov qismida o'zidan "niyozmandon" (muhtojlar) degan bir so'zni qo'shib, Husayniyning "kitob Navoiyga bag'ishlangan" degan fikrini "kitob muhtojlarga bag'ishlangan" deb buzib bergan"³⁴.

Bunday misollarni ko'p keltirish mumkin. Ammo bu bilan hech kimni kamsitish yoki ranjitish niyatimiz umuman yo'q. Asosiy maqsadimiz har qanday manbani (ayniqsa qo'lyozmani), xoh o'qilishi qiyin bo'lsin, xox ma'nosini chiqarish mushkil bo'lsin, talabalarda to'g'ri ko'nikmani shakllantirish va musiqiy-nazariy masalalarni ochib berishda qiynalmasligidadir.

Shul sabab manbashunos olim, fan doktori, marhum Z.T.Oripov ushbu masalada quyidagi fikrni ilgari suradilar:

"1987 yil Asqarali Rajabov asarining arab-fors alifbosidan kirilchaga o'tkazilgan ko'rinishi, A.A.Semyonovning rus tilidagi tarjimasining qo'lyozma nusxasi, "Qonun" ("قانون") qo'lyozmasining faksimilesi va bu boradagi o'z tadqiqotini bir kitob shakliga solib nashr ettirgani ba'zi tanqidlarga uchragan bo'lsa ham u foydadan holi emas"³⁵.

Bugungi kunda mumtoz musiqiy matnlarni o'rganish, til xususiyatlari orqali nazariy masalalar yechimini topish, o'rganilmagan qo'lyozma manbalarni tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdumajid Madrimov, Gavhar Fuzailova. Manbashunoslik. Toshkent, 2007.
2. S/Frederick Starr. Lost enlightenment/ Central Asias golden from the arab conanest to Temerlane. Princeton University Press. 2013. R XUI.
3. Z.Oripov. X-XV asrlar Markaziy Osiyo musiqa manbashunosligi. Toshkent, 2017.
4. Alimulla Habibullaev. "Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik". Toshkent, 2000.
5. Najmiddin Kavkabi. Risolai musiqiy. Qo'lyozma. O'zR FA ShI. Inv.468/4.
6. A.Rustamov. Yozma meros matniga doir ba'zi masalalar. Sharqshunoslik ilmiy to'plami. Toshkent, 2009, 14-son.

³⁴ A.Rustamov. Yozma meros matniga doir ba'zi masalalar. Sharqshunoslik ilmiy to'plami. Toshkent, 2009, 14-son. 10-B.

³⁵ Z.Oripov. X-XV asrlar Markaziy Osiyo musiqa manbashunosligi. Toshkent, 2017. 111-B.